

## ІСЛАМСЬКІ ТРАДИЦІЇ У ВЕСІЛЛІ КРИМСЬКИХ ТАТАР КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

*Робота присвячена аналізу ісламського компонента кримськотатарської шлюбної обрядовості. В статті розглядаються усі найважливіші мусульманські ритуали та символи, що представлені у весільному обряді, а також простежуються шляхи взаємовпливу народної звичаєвості та офіційної релігії.*

*Ключові слова: кримські татари, весільна обрядовість, іслам, релігійні практики.*

Весільний обряд явище складне і багатогранне. В ньому знайшли відображення різноманітні прояви духовної культури народу: світоглядні та міфологічні уявлення, соціо-правові, морально-етичні коди, релігійні вірування тощо. З XIV ст. офіційною релігією Золотої Орди стає іслам і за довгі роки панування цієї релігії на Кримському півострові ісламські обряди та звичаї міцно вплелись в етнічні традиції народу і стали невід'ємною частиною традиційної культури кримських татар. Сьогодні весільні церемонії у кримських татар належать до найбільш важливих ритуалів родинного циклу, в яких відображені ісламські традиції народу поруч з такими обрядами як обрізання (*сунет той*) та похорон (*дженазе*). Багато дослідників неодноразово звертали увагу на те, що кримський іслам відрізняється неконфліктністю та толерантністю по відношенню до інших релігій<sup>1</sup>, причиною цього могло стати багатовікове співіснування на півострові кількох релігій: християнської, ісламської, іудаїзму тощо. Крім того загальноновизнаним у науці є факт поступового вливання до кримськотатарського етносу нетюркських не мусульманських етносів: греків, готів, генуезців, що також позначилось на традиційній культурі народу.

Питання традиційної весільної обрядовості кримських татар знайшло висвітлення у дослідженнях низки авторів ХІХ – початку ХХІ ст.<sup>2</sup>. Щодо вивчення ісламських елементів у весільних звичаях, то цей аспект досі окремо не розглядався у наукових дослідженнях. Більшість авторів основну увагу зосереджували на обрядовій стороні ритуалу, шукаючи в ньому архаїчних, доісламських вірувань. Так один з найвідоміших дослідників весільної обрядовості кримських татар першої половини ХХ століття Г.А.Бонч-Осмоловський у своєму дослідженні зазначав, що іслам хоч і наклав відбиток на духовну культуру кримських татар, проте його вплив на весільні звичаї є найменш виразним<sup>3</sup>. Можна не погодитись з такою думкою, адже аналіз структури весільних обрядів кримських татар показує, що ісламський компонент посідає тут помітне місце і, увібравши численні народні традиції, формує тут особливий місцевий колорит шлюбних обрядів. Саме тому в даній статті ставиться завдання простежити на основі попередніх наукових публікацій та сучасних польових досліджень місце та роль, що займають ісламські традиції у системі народної обрядовості, а саме у весільному ритуалі\*.

Ісламські традиції вплинули на саму структуру проведення обряду, зокрема у зв'язку із заборонаю вільного спілкування між статтями, на весіллі існував чіткий статево-віковий

---

\* Передусім хочу подякувати Гульнарі Негляденко та її родині за допомогу в організації експедиції до Кіровського району АР Крим навесні 2008 року.

розподіл. Так раніше на весіллі чоловіки та жінки, молоді хлопці та дівчата святкували в окремих приміщеннях, музиканти розташовувались десь знадвору біля вікон, або в сінях, щоб було чути кільком групам запрошених. Це спричинило і певну відокремленість чоловічих і жіночих обрядів. Так в обряді фарбування нареченої хною брали участь виключно жінки, в обряді гоління молодого – тільки чоловіки. Суто чоловічим обрядом вважається також і обряд обдаровування жениха – *шабаш*. Не мали права жінки також вільно спостерігати за чоловічими спортивними протиборствами на весіллі, вони як правило розташовувались десь на віддаленій частині галявини, або спостерігали з вікон і дахів сусідніх хат. Сьогодні відокремленість статево-вікових груп спостерігається лише під час проведення великих колективних молебнів *дува*, а на весіллі нині вже всі святкують разом. Лише вихідці зі степового району зберегли традицію, за якою в першій половині дня святкують люди похилого віку, а в другій – люди середнього віку та молодь.

Одним із традиційних видів релігійних практик у кримських татар є колективні молитви під загальною назвою *дува*. Хоча дане явище посідає помітне місце у релігійній культурі народу та характеризується місцевою самобутністю, воно не отримало достатнього висвітлення у науковій літературі. Саме тому у розгляді цього питання будемо послуговуватись переважно сучасними польовими матеріалами, отриманими автором під час експедицій до регіону. Колективні *дува* у кримських татар прийнято проводити на честь усіх найважливіших подій людського життя: народження дитини, повернення родича з далекої подорожі, укладення заручин та весілля, є також поминальні *дува*. Знаходимо навіть свідчення про те, що раніше дорослий чоловік не міг за власним бажанням відпустити собі бороду, а лише після пожертви, проведення колективного *дува* та читання особливої молитви – *сакал-дувасы* (від кр. тат. *сакал* – борода)<sup>4</sup>. Сьогодні *дува* також можуть проводити перед закладенням нового будинку, перед купівлею машини, тощо.

Колективні молитви як правило мають усталену традиційну схему проведення. *Дува* на честь радісної події (*козайдын дувасы*) та поховальні (поминальні) *дува* відрізняються змістом текстів, *козайдын дувасы* крім того буває коротшою і спрощеною, на відміну від поминальної. У весільному обряді велику молитву (*нишан дувасы*) проводять в день заручин *агъыр нишан* (локальна назва *нишан той*). У степових татар крім того колективну молитву (*той дувасы*) проводять і в день весілля в першій половині дня, перед початком весільної гостини. *Нишан дувасы* та *той дувасы* проходять приблизно за такою схемою: до господи, де планують проводити молитву збираються найближчі родичі та сусіди середнього та похилого віку, молодь у обряді як правило участі не бере, хоча існують і виключення. У молитві на заручинах на стороні нареченої беруть участь також свати з боку молодого, які в цей день приходять з подарунками для нареченої та її родини. На велике *дува* намагаються також запросити місцевого муллу або імама, який, як правило, і керує дійством. В першу чергу гостей пригощають кавою, а вже згодом розпочинається молебен. Передусім на заручинах згадують усіх померлих родичів і бажають щастя живим. Якщо в родині нещодавно помер хтось із близьких, то у *бохча* (вузол з подарунками для молодих, який готує кожна сторона) кладуть тканину чи рушник і певну суму грошей, що віддається згодом людині, яка читає поминальну молитву “Я син” через кілька днів після *дува*. Хазяїн дому ще перед *дува* замовляє у когось з родичів чи односельців прочитати повністю текст Корану (*Куран хатым*). Є свідчення, що раніше наречена сама читала Коран перед заручинами і присвячувала його одному з померлих родичів молодого<sup>5</sup>. Крім того кожен охочий до *дува* прочитує так звану *къыркълама* (від кр. тат. *къыръ* – 40), тобто читає 40 разів текст сури “Я син”. Кожен прочитаний Коран позначається на тарілочці цукеркою, а кожен *къыркълама* – шматочком цукру. *Дува* розпочинається з того, що на кожен прочитаний *Куран хатим* читають тричі суру Аль-Іхляс і по одному разу сури Аль-Феляк та Аль-Нас, а на кожен *къыркълама* – тричі читають суру Аль-Іхляс. Крім того мулла на *дува* читає й інші молитви та тексти з Корану. Молитви читають усі присутні, чоловіки та жінки дотримуючись певної черговості, а окремі частини текстів читають усі хором. Чоловіки і жінки на *дува* за мусульманською традицією сидять в окремих приміщеннях. Обов’язково в кінці молитви хазяїн дому роздає усім учасникам дійства пожертву – *садака*, сьогодні це приблизно по 2 – 3 гривні кожному. Вже після завершення молебню всіх присутніх запрошують до гостини<sup>6</sup>. Отже традиція проведення *дува* є одним з найбільш важливих виявів народної релігії кримських

татар, а усталених традицією форм проведення колективного молебню сьогодні дотримуються в кожній татарській родині. У весільному обряді *дува* є одночасно актом релігійного благословення шлюбу та громадського визнання укладення шлюбної угоди, він поєднує як релігійні так і цілком світські функції. В ньому також знайшов своє вираження культ предків – один з найдавніших культів в історії людства. По суті усі молитви на *дува* мають поминальний характер, тож за народними уявленнями *нишан дувасы* та *той дувасы* це не тільки благословення шлюбу живих, але й померлих предків.

Характерним для кримськотатарської фольклорної традиції є виконання традиційних куплетів релігійного змісту під назвою *иляхи* під час важливих свят сімейного та календарного циклів. Форма релігійних пісень-гімнів *иляхи* була поширена і в деяких інших народів, зокрема в осетин та турків. Кожен народ виконував *иляхи* рідною мовою із додаванням деяких арабських словосполучень. Дослідники зазначають що на сьогоднішній день найбільш стійко збереглися *иляхи* поминального характеру, хоча раніше їх тематика та сфера виконання була значно ширшою<sup>7</sup>. У весільному обряді *иляхи* виконувались під час фарбування нареченої хною, під час проведення обряду гоління нареченого та під час супроводження молодого в кімнату нареченої. Під час обряду гоління нареченого і супроводження його до кімнати, виконавці ділились на дві групи – одна виконувала сам текст гімну, інша – супроводжувала спів ритмічними вигуками "хай". Процесію з нареченим завершували діти із запаленими свічками<sup>8</sup>. Зміст весільних *иляхи* досить різноманітний, в них співається про любов наречених, майбутнє щастя родини, боже благословення<sup>9</sup>. Сьогодні традиція виконання весільних *иляхи* вже перервана, а тексти гімнів можна прочитати лише у фольклорних збірниках.

Головною релігійною санкцією весілля є мусульманський обряд укладення шлюбу *никях*. Особливістю весільних обрядодій кримських татар є те, що релігійний обряд *никях* органічно вписується в комплекс народних шлюбних обрядів не порушуючи їх структури і логіки. Варто зазначити, що на відміну від офіційного ісламу, який дозволяє одному чоловіку мати 4-х дружин, в середовищі кримських татар полігамні шлюби не набули поширення. Випадки багатоженства серед кримських татар фіксуються вкрай рідко і оцінюються інформаторами скоріш в негативному розумінні як якась аномалія чи поганий приклад. Вартим уваги є те, що в народній традиції укладення *никях* ще не давало право на спільне життя молодим. Остаточний дозвіл вони отримували лише після народної санкції шлюбу, тобто лише після весілля (*той*). Такого правила намагаються дотримуватись і сьогодні. Часто буває, що *никях* проходить на кілька тижнів раніше за весілля, проте молодята починають разом жити лише після весілля, тобто по суті, після громадського визнання шлюбу. Проте якщо народна традиція ще дозволяла укладення шлюбу за певних обставин без весілля, наприклад у випадку викрадення чи втечі нареченої та у разі одруження вдівців, то шлюб без *никях* в досліджуваній період просто не уявлявся.

Щодо часу та місця проведення обряду *никях*, то джерела XIX століття в цьому розходяться. Обряд *никях* іноді не мав чіткої прив'язки до ритуалу весілля, тому міг відбуватися і за кілька днів до весілля у мечеті без присутності молодих<sup>10</sup>. За більшістю свідчень обряд *никях* відбувався в будинку батьків нареченої на другий день весілля перед перевезенням дівчини на сторону молодого<sup>11</sup>. Перевезення нареченої відбувалось або відразу після релігійної фіксації шлюбу, або на наступний день. Мулла разом із свідками *шаат* та повіреними *векиль* від нареченого а також у супроводі кількох сватів *кьудалар* приходив в дім молодої. Наречений, як правило, не брав участі у цьому ритуалі, хоча, за словами П.Дьяченко, ще наприкінці XIX ст. у знатних татар наречений сам приїздив в дім молодої і від свого імені підтверджував згоду на шлюб<sup>12</sup>. Мулла заходив до кімнати дівчини, свідки зі сторони молодого та молодої залишались біля порогу. В цей час наречена сиділа в окремому виділеному для неї кутку кімнати, відгородженому спеціальною завісою *перде* (локальні назви *кошеге*, *дувазар*<sup>13</sup>, *чымылдырык*<sup>14</sup>). В Бахчисарайському<sup>15</sup> та частково Узбережному<sup>16</sup> районі Криму перед проведенням *никяху* наречена обов'язково мала глянути у спеціально приготоване дзеркало (*никях кузью*)<sup>17</sup>. За словами респондента це дзеркало дарувала в день заручин нареченій мати жениха, його разом з усіма іншими подарунками загортали у великий вузол *бохча*. Дзеркало мало бути обов'язково новим, щоб ніхто в нього не заглядав до дня весілля, наречена повинна була бути першою, хто в нього подивиться<sup>18</sup>. В Бахчисарайському районі під час усіх

релігійних церемоній та запитування волі дівчини, наречена тримала під руками спеціально випечені до цього дня дві хлібини під назвою *чорек*. В Судацькому районі два солодкі здобні *чореки*, рясно всипані тмином, випікала мати жениха. В перший день весілля два *чореки* та дві прикрашені свічки, зав'язані докупи хустинкою, приносили до нареченої. Хліби клали на велику мідну тацю *сини* і накривали їх відрізом для нареченої та жіночим головним покривалом *никях марама*, яке наречена обов'язково мала вдягти під час обряду *никях*. "Це *марама* жінка може і до смерті зберегти, бо це *никях марама*. Як сьогодні обручка, так раніше і *никях марама* було важливим"<sup>19</sup> – згадує інформаторка. Коли заходили в будинок дівчини, то запалювали одну свічку. *Чореки* та тканини залишали в будинку нареченої, а свічки несли назад до нареченого. На другий день свати знову їхали до молодої зі свічками. На цей раз вже запалювали дві свічки. В цей день перед від'їздом дівчини проводили також і обряд *никях*. Наречена вдягала *никях марама* та тримала під рукою один з випечених *чореків*. Згодом один *чорек* залишали в домі молодої, а той, що наречена тримала під час *никях*, вона забирала з собою до молодого. Потім після весілля його ділили на дрібні шматочки і пригощали усіх родичів та гостей<sup>20</sup>. Під час *никях* священнослужитель запитував тричі згоду нареченої на одруження. Дівчина на перші два запитання відповідала мовчанкою, а на третє – відповідала ствердно, або починала гірко плакати і голосити. У другому випадку її плач був символічною згодою на укладення шлюбу. За згадками П.Дьяченка, якщо дівчина мовчала і на третє запитання, то це розцінювалось як її незгода. Після отримання символічної згоди дівчини на шлюб, мулла, повірений від нареченого та свідки йшли до окремої кімнати, де відбувалось остаточне закріплення шлюбу. Обов'язковою умовою укладення шлюбу у мусульман відповідно до шаріату є виділення зі сторони нареченого певної суми грошей або майна під назвою *махр*, *магар* або *мерумуджель*. Сума грошей попередньо обговорювалась і фіксувалась імамом у актових книгах (раніше в кадіаксерських книгах). Ці гроші мала право отримати дружина у разі розлучення, або на ці кошти чоловік зобов'язувався влаштувати похорон у разі передчасної смерті дружини. Мулла сідав обличчям у напрямку Мекки. Попереду нього розташовувались представники молодих *векиль*. Два повірених подавали один одному правиці і з'єднували великі пальці рук, причому, за словами інформатора, у представника нареченого палець мав розташовуватись трохи вище, ніж у представника молодої, що мало символізувати пріоритетне положення чоловіка у родині<sup>21</sup>. Мулла зверху клав свою руку і охоплював великим та вказівним пальцями з'єднані пальці повірених. Скріплені таким чином руки накривали спеціально приготованою для цього моменту хустинкою. Священнослужитель читав слова молитви і оголошував про укладення шлюбу. За П.Дьяченком після укладення релігійного шлюбу наречену накривали покривалом і ховали обличчя, після цього вже її ніхто не мав права бачити аж до першої шлюбної ночі<sup>22</sup>. Як правило *никях* був завершальним ритуалом в системі шлюбних обрядодій на стороні нареченої, після якого вже відбувалось перевезення дівчини в дім молодого.

Отже з аналізу весільних звичаїв бачимо, що ісламська традиція укладення шлюбу у кримських татар увібрала в себе низку магіко-релігійних та звичаєво-правових символів та актів. Скріплення рук у культурах багатьох народів було важливим актом закріплення та підтвердження договірної угоди, що свідчить про важливе соціо-правове значення релігійного обряду *никях*. Закривання нареченої за завісою, ховання її обличчя після *никяху* підкреслювало лімінальний (перехідний) статус нареченої, адже весілля – це один з найважливіших обрядів переходу в житті людини. Внаслідок санкції шлюбу молода змінює свій статус у кількох сферах: фізіологічній, соціальній, просторовій. Дзеркало в багатьох традиціях виступало магічним атрибутом, який підкреслював межу між дійсністю і потойбіччям. В російській традиції дзеркало виступало важливим атрибутом дівочих ворожінь про долю<sup>23</sup>. В поховальному обряді як українців, так і кримських татар усі дзеркала в домі, та інші предмети, що мали здатність відбивати зображення завішували тканиною. Отже використання дзеркала в обрядах, пов'язаних із молодістю, ще раз підкреслює її особливе положення. Важливим також є використання у релігійних обрядах таких універсальних атрибутів-символів як хліб та свічка, які зустрічаємо у багатьох інших народів.

В період радянської влади та часи депортації традиція релігійного освячення шлюбу у кримських татар ніколи не переривалась. Однією з причин цього могло стати те, що за

кримськотатарськими звичайми релігійний культ не був жорстко прив'язаним до ісламського духовенства. По суті велика відповідальність за проведення різних сімейних релігійних церемоній завжди лежала на найстарших представниках роду. В радянські часи муллою в кримськотатарському селі міг бути просто чоловік похилого віку, який найкраще орієнтувався в приписах Корану, хоча й не мав теологічної освіти. Крім того за кримськотатарською ісламською традицією проведення таких релігійних обрядів як ім'янаречення, обрізання та весільний *никях* найчастіше відбувались в домі, в сімейному колі, на відміну від християнської традиції, за якою усе релігійне життя общини оберталось навколо сільської церкви, чи іншого місцевого храму. В таких умовах радянській владі було важко контролювати духовне життя кримськотатарської общини, оскільки воно по суті було напівофіційним.

Сьогодні *никях* в кримськотатарських сім'ях проводять або в день заручин *агъыр нишан*, або в перший день весілля. В першому випадку він є логічним продовженням колективної молитви *нишан дувасы*. Імама тоді запрошують в дім молодої, де він читає молитву *никях дувасы* і поєднує молодих. Сьогодні, на відміну від минулих часів, бажаним є присутність обох наречених під час укладення релігійної шлюбної угоди і безпосередньо вони, а не представники *векиль* підтверджують свою згоду на шлюб. Саме тому сьогодні на заручини *нишан* приїздить також і сам наречений, що раніше фіксується вкрай рідко. Сьогодні в середовищі кримських татар досить популярним стало проведення церемонії *никях* в мечетях. Конкретно визначеного дня для проведення обряду *никях* сьогодні не дотримуються. Як правило усі весільні церемонії планують таким чином, щоб *никях* передував укладенню шлюбу у ЗАГСі та весільній гостині. Після проходження обряду в мечеті і реєстрації у ЗАГСі більшість пар у супроводі найближчих друзів вирушають фотографуватись біля місцевих визначних місць.

Сьогодні в середовищі кримських татар склалась специфічна ситуація в сфері релігії, яка стала результатом десятиліть заборони в радянські часи офіційного релігійного життя. Нині функції священнослужителів у кримських татар виконують або чоловіки похилого віку, які по суті не отримали теологічної освіти, але самотужки вивчали приписи Корану та отримували інформацію від своїх батьків, або молоді люди, які за останні роки пройшли освіту за підтримки різних ісламських організацій в Туреччині або арабських країнах. Звісно така ситуація викликала деякий розрив у поглядах та непорозуміння між старшим і молодшим поколінням священнослужителів у зв'язку з різним трактуванням ісламських традицій. Так дуже часто молодше покоління з деякою ворожістю сьогодні сприймає присутність так званих "адетів" (кр. тат. *адет* – звичай, закон) у традиційних релігійних практиках, що не співпадають з отриманою інформацією в релігійних учбових закладах інших ісламських країн. Це стосується в першу чергу традиції проведення поминальних днів після похорону на 3, 7, 32, 40 дні, традиції замовляння читання Корану у родичів та сусідів за грошову винагороду, та деяких інших народних обрядів пов'язаних з релігійним культом, проте, за словами Різи Фазила, члена ревізійної комісії муфтіата ДУМК\*, народні звичаї, які не суперечать основним приписам та настановам Корану сьогодні не засуджуються, а навпаки вітаються в середовищі кримськотатарських священнослужителів, адже вони допомагають у зрозумілих для людей формах звертатися до Бога та відтворювати релігійний культ<sup>24</sup>. Відрізняється весільний обряд у татар, які сповідують різні ортодоксальні версії ісламу, запозичені в основному протягом останніх десятиліть з арабських країн. В таких сім'ях взагалі спілкування між молоддю максимально обмежене. Весілля відбувається з чітким дотриманням правил прийнятих у релігійній общині. Святкування події, як правило не супроводжується традиційними танцями та музикою, а жінки та чоловіки сидять в окремих приміщеннях.

Хоча *никях* вважається головною релігійною санкцією шлюбу, проте в структурі весільного обряду присутня ціла низка інших обрядодій релігійного змісту. Так найважливіші обряди на стороні нареченої та в домі молодого супроводжувались піснями-гімнами *иляхи*, мова про які йшла вище. Крім того, молитви благословення виголошували батьки дівчини в час прощання нареченої з рідною домівкою, батьки нареченого з молитвою зустрічали почет молодої. Благословення у своїх батьків та найближчих родичів просив наречений перед першою

---

\* ДУМК (Духовне управління мусульман Криму) – одна із найбільших ісламських організацій, представлених в Україні.

шлюбною ніччю. У євпаторійських татар ще й досі побутує звичай, за яким перед тим як ввести молоду до хати нареченого у дворі ставлять одну на іншу дві подушки – першу виносить з будинку мати молодого, іншу беруть з приданого дівчини. Над подушками усі гості читають молитву, в якій бажають молодятam щастя у подружньому житті<sup>25</sup>.

Особливе місце в обрядодіях весілля також посідають звичаї пов'язані із головним атрибутом ісламу, священною книгою мусульман – Кораном. (крим. тат. – *Куран*). У весільному обряді Коран у нову оселю передають зі сторони нареченої. Це як правило нова книга, але вже один раз прочитана кимсь з родичів дівчини. У весільному почті Коран в спеціальному футлярі *кура-хан*, попереду процесії везе маленький хлопчик з родини молодої. За записами В.Кізеветтера Коран попереду весільного почту віз священнослужитель мулла<sup>26</sup>. Перед заходом нареченої в дім молодого, мати жениха, або якась його старша родичка забирає книгу, а як винагороду хлопчику дає гроші, або якийсь подарунок, переважно щось із одягу. Згодом Коран вивішували у спеціальному футлярі, красиво декорованому вишивкою, в приміщенні десь на видному місці, але обов'язково вище рівня грудей людини. В радянські часи в середовищі кримських татар підтримувалась старовинна традиція передавати разом з нареченою новий Коран, але у зв'язку з тим, що придбання нового примірника книги було майже неможливим, а часто просто небезпечним, найважливіші частини Корану переписувались вручну кимсь з родичів дівчини у загальний зошит. Такі рукописні Корани й досі зберігаються у багатьох татарських сім'ях як домашня реліквія.

У канву весільного дійства були вплетені також і інші обряди з ісламською символікою. Так у записах Я.Шерфедінова, які здійснювались переважно в степовій частині Криму, знаходимо інформацію про ускладнення почту нареченої за рахунок відвідин мечеті. Так процесія з молодою досягнувши селища молодого в першу чергу прямувала до мечеті, де її очікувала група старих чоловіків на чолі з місцевим муллою. Один із старців виступав вперед і переконував представників дівчини зменшити суму весільної виплати (*махр*). Про рішення сторони нареченої повідомляли мулли, той у свою чергу читав молитву. Через кілька хвилин процесія рушала до будинку молодого<sup>27</sup>.

В деяких місцевостях мечеть також відвідував наречений разом зі своїми помічниками і родичами увечері в останній день весілля. Там він здійснював молитву, а вже згодом йшов до гостей і отримував від них поздоровлення<sup>28</sup>. В останній день весілля, близько опівночі жениха проводжали до кімнати нареченої його друзі та помічник *киев баш*. Тітка нареченої *енге*, або *келин абласи* виводила закутану в спеціальне покривало *дувак* наречену з-під завіси і підводила до розстеленого молитовного килима (*намазлык*). Ставши на нього молоді читали молитву<sup>29</sup>. В деяких районах молитву читав лише наречений<sup>30</sup>. Після молитви родичка нареченої з'єднувала руки молодят і проголошувала слова: *Алла хаерле етсун* (Хай благословить вас Господь), після чого залишала кімнату<sup>31</sup>.

Вранці у супроводі спеціальної мелодії наречений полишав кімнату. Першою до приміщення заходила старша помічниця нареченої *келин абласи*, вона допомагала молодій приготуватись перед виходом до родичів чоловіка. Дівчина обов'язково здійснювала омовіння, оскільки за мусульманською традицією після кожної статевої близькості жінка, так само як і чоловік, мала обмити усе тіло водою від голови до п'ят<sup>32</sup>. Саме тому мати нареченої обов'язково включала у придане спеціальний мідний глек для омовіння *кумган*, яким згодом у своєму подружньому житті користувалась молода жінка.

На цьому і закінчувались власне весільні обряди з аналізу яких видно, що ісламський компонент, хоча і помітно адаптований до місцевих архаїчних вірувань та уявлень, посідає чільне місце в системі народної обрядовості кримських татар. Народні звичаї та ісламські традиції у весільному комплексі утворюють нерозривну єдність, що уявляється як цілісна та неперушна структура обряду.

---

<sup>1</sup> Хоменко М.М., Гончаров О.П. Релігія і релігійність кримських татар та деякі тенденції їхнього відродження (за матеріалами польових досліджень) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Історія). – 2003. – Вип.67. – С.6 – 10; Рибачук М.Ф. Роль ісламу у кримськотатарському національному відродженні // Кримські татари: історія та сучасність. – К., 1995. – С.161.

- <sup>2</sup> Дьяченко П. Свадебные обряды крымских татар // Таврические ведомости. Часть неофициальная. – 1848. – №21. – Отд.2. – С.85 – 88; №24 – Отд.2. – С.103 – 106; №25 – Отд.2 – С.107 – 110; №26 – С.111 – 112; Amanton V. Mariage des Tatars de la Crimée. – Dijon, 1829. – p. 12; Бонч-Осмоловский Г.А. Брачные обряды татар горного Крыма // Известия РГО. – 1926. – Т.58. – Вып.1. – 21 – 62; Каралезли Хатидже. Старинный обычай татарского заручения и свадьбы в деревнях: Дерекой, Ай-Василь и Аутка Ялтинского района // Крым. – 1926. – №2. – С.32 – 40; Куртиев Р. Современная свадьба крымских татар // Крым. Соцветие национальных культур. Традиции, обычаи, праздники, обряды. – Симферополь, 2003. – Кн.2. – С.349 – 357; Асанова Д., Эмурсеинова З. Свадебный обряд // Очерки истории и культуры крымских татар. – Симферополь, 2005. – С.139 – 142; Шевкет Е. Архаичные элементы народной свадебной обрядности и обычаев крымтатар //Къасевет. – 1990. – №1(18). – С.16 – 21.
- <sup>3</sup> Бонч-Осмоловский Г.А. Брачные обряды татар горного Крыма. – С.22.
- <sup>4</sup> Записано автором в 2007 р. в с. Кам'янка Сімферопольського р-н від Зені Сейтжелілова (1931 р.н., народився в с. Кокоз (Соколине) Бахчисарайського р-ну).
- <sup>5</sup> Каралезли Х. Старинный обычай татарского заручения и свадьбы. – С.32 – 40
- <sup>6</sup> Безпосереднє авторське спостереження, здійснене 16 серпня 2007 р. в с. Зуя Сімферопольського р-ну та 18 серпня 2007 р. в с.Суворове, м. Євпаторія.
- <sup>7</sup> Асанов Л. Иляхи // Qasevet. – 1994. – №23. – С.43 – 45.
- <sup>8</sup> Там само.
- <sup>9</sup> Сборник "Иляхи". Составители Риза Фазыл, Абдулваит Сахтара. – Симферополь, 1997. – С.34, 37.
- <sup>10</sup> Сумароков П.И. Досуги крымского судьи или второе путешествие в Тавриду. – 1803, СПб., – Ч.1. – С.149 – 153; Щ. Описание татарской свадьбы // Одесский вестник. – 1828. – №57. – 18 июня. – С.251 – 252; №58, – 21 июня. – С.255 – 256; №59, –25 июня. – С.259 – 260; №60. – 28 июня. – С. 263.
- <sup>11</sup> Дьяченко П. Свадебные обряды крымских татар // Крымские татары. Хрестоматия по этнической истории и традиционной культуре. – Симферополь, 2005. – С.187 – 200; Вторая Ученая Экскурсия Симферопольской мужской гимназии в Бахчисарай. – Симферополь, 1888. – С.36.
- <sup>12</sup> Дьяченко П. Свадебные обряды крымских татар. – С.195.
- <sup>13</sup> Бонч-Осмоловский Г.А. Свадебные жилища турецких народностей // Материалы по этнографии / Этнографический отдел Русского Музея. – Л., 1926. – Т.58. – Вып.1. – С.101 – 110.
- <sup>14</sup> Крымские татары: Кат. кол. Гос. Музей этнографии народов СССР; [Сост. Э.Г. Торчская, Е.Б. Кочетова]. – Л., 1989. – С.29.
- <sup>15</sup> Записано автором в 2007 р. в с. Андрусове Сімферопольського р-н. від Шекуре Кайбуллаєвої (1934 р.н., нар. в с. Сюрташ (Білокам'янка) Бахчисарайського р-ну).
- <sup>16</sup> Каралезли Х. Вказ. праця. – С.32 – 40.
- <sup>17</sup> Записано автором в 2006 р. в с. Нижня Голубенка Бахчисарайського р-н. від Беялової Февзії (1933 р.н., нар. в с. Фотісала (Нижня Голубенка) Бахчисарайського р-ну).
- <sup>18</sup> Записано автором в 2007 р. в с. Андрусове Сімферопольського р-н. від Шекуре Кайбуллаєвої (1934 р.н., нар. в с. Сюрташ (Білокам'янка) Бахчисарайського р-ну).
- <sup>19</sup> Записано автором в 2007 р. в м. Сімферополь від Меджитової Фадіє (1938 р.н., нар. в с. Тарахташ Судакського р-ну).
- <sup>20</sup> Там само.
- <sup>21</sup> Записано автором в 2008 р. в м. Старий Крим Кіровського р-ну від Феріда Абдулаєва (1927 р.н., народився в с. Отуз).
- <sup>22</sup> Дьяченко П. Свадебные обряды крымских татар. – С.189.
- <sup>23</sup> Толстая С.М. Зеркало в традиционных славянских верованиях и обрядах // Славянский и балканский фольклор. – М., 1994. – С.111 – 129.
- <sup>24</sup> Записано автором в 2007 р. в м. Сімферополь від Різи Фазила (1929 р.н., нар. в м. Карасубазар).
- <sup>25</sup> Безпосереднє авторське спостереження, здійснене 18 серпня 2007 р в с.Крайньому Сакського р-ну.
- <sup>26</sup> Художник и этнограф Вильгельм Кизеветтер (1811 – 1865) в Крыму (под ред. Барбары Каульбах и Элизабет Титмайер). – К., 2005.
- <sup>27</sup> Шерфединов Я. Очерк свадьбы крымских татар Феодосийского, Керченского, Джанкойского и отчасти Евпаторийского районов // Песни и танцы крымских татар. Симферополь, 1931. – С. 5 – 8.
- <sup>28</sup> Бонч-Осмоловский Г.А. Брачные обряды татар горного Крыма. – С.46.
- <sup>29</sup> Шерфединов Я. Вказ. праця. – С.8.

<sup>30</sup> Бонч-Осмоловский Г.А. Брачные обряды татар горного Крыма. – С.46.

<sup>31</sup> Там само. – С.47.

<sup>32</sup> Записано автором в 2008 р. в с. Ближньому м. Феодосія від Мамутової Едає (1935 р.н., нар. в с. Улуозень (Генеральське), Алуштинського р-ну).

*Работа посвящена анализу исламского компонента крымскотатарской свадебной обрядности. В статье рассматриваются основные мусульманские ритуалы и символы свадебного обряда, а также прослеживаются пути взаимодействия народной обрядности и официальной религии.*

*Ключевые слова: крымские татары, свадебная обрядность, ислам, религиозные практики.*

*This article analyses Moslem component of Crimean Tatar's traditional wedding ceremonies. In the research the main Moslem rituals and symbols are examined. In the article correlations of ethnic traditions and official religion is although retraced.*

*Key words: Crimean Tatars, wedding ceremonies, Islam, religious practices.*